

- 2) путем усложнения содержания задания;
- 3) путем изменения способов инструктирования и постепенного уменьшения объема помощи со стороны учителя.

Говоря о наличии у младших школьников умения учиться, большинство современных педагогов и психологов имеют в виду осознание ими того, для чего нужны результаты учения. Актуальная мотивация, в свою очередь, предполагает положительную установку к учебной деятельности, инициирование активности.

Однако по результатам нашего анкетирования 72 % родителей и учителей начальных классов указывают на отсутствие у младших школьников умения работать самостоятельно. В ходе исследования выявлено, что ученики не умеют экономить время (86 %), планировать работу (91 %), поэтому уже в I классе должно быть уделено особое внимание формированию самостоятельности.

Выводы. Таким образом, анализ передового педагогического опыта позволяет констатировать, что рационально организованная самостоятельная деятельность младших школьников развивает у учащихся инициативу, упорство в достижении цели, вырабатывает умение анализировать факты и явления, и способствует овладению ими глубокими и прочными знаниями, развитию познавательных способностей к длительной интеллектуальной деятельности, обучению учащихся рациональным приемам самостоятельной работы.

Литература:

1. Буряк В. К. Самостоятельная работа учащихся / В. К. Буряк. – М., 1984.
2. Джурицкий А. Н. История педагогики / А. Н. Джурицкий. – М., 2002.
3. Начальная школа – 2008. – № 2.; 2009. – № 3.
4. Зотов Ю. Б. Организация современного урока / Ю. Б. Зотов. – М., 1984.
5. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении / П. П. Пидкасистый. – М., 1980.

В статье рассматриваются теоретические аспекты организации самостоятельной учебной работы в начальной школе.

In article theoretical aspects of independent study in an elementary school are considered.

УДК 37.013.46

Коваленко О. А.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДЛЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

У статті характеризується сутність поняття «обдарованість» з позицій феноменологічного й онтологічного підходів. Детально аналізуються вікові особливості молодших школярів і специфічні риси обдарованих учнів початкової школи. Розглядаються проблеми, які виникають під час роботи вчителя з обдарованими учнями.

Постановка проблеми. Одним із стратегічних напрямів розвитку вітчизняної освіти є підтримка талановитої та здібної молоді, починаючи з початкової школи. Створення умов, які б забезпечували виявлення та розвиток обдарованих дітей, реалізація їх потенційних можливостей розглядається як одне із пріоритетних соціальних завдань суспільства. Підвищений інтерес до проблеми обдарованості сприяє інтенсивному розвитку досліджень у цій сфері.

Формулювання цілей статті. Метою нашого дослідження є аналіз теоретичних аспектів проблеми обдарованості учнів початкової школи.

У змісті педагогічної освіти обов'язково має бути підготовка майбутніх учителів початкових шкіл для роботи з обдарованими школярами. Ця проблема може бути вирішена через створення спеціального курсу у вищих навчальних педагогічних закладах. Спробуємо розкрити теоретичні аспекти проблеми обдарованості, зокрема обдарованості у молодшому шкільному віці, що має бути враховане при розробці програми такого спецкурсу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній психолого-педагогічній літературі можна виділити два основних підходи до визначення поняття «обдарованість»: *феноменологічний та онтологічний*.

У контексті феноменологічного підходу поняття «обдарованість» зазнало у ХХ ст. значних змін. Спочатку воно поширювалося лише на дорослих, досягнення яких уважалися видатними. З часом його стали використовувати також при характеристиці дітей і підлітків, які значно випереджали своїх однолітків в інтелектуальному розвитку та в успіхах у навчанні. Як наслідок, обдарованими вважалися діти з високими показниками за тестами інтелекту. Однак у деяких випадках високі показники інтелектуального розвитку погано корелювали з реальними творчими досягненнями школярів. Так, учні з показниками розумового розвитку трохи вищими за середні у творчому плані демонстрували більш значні успіхи, ніж учні обдаровані в інтелектуальному плані. Отже, поняття «обдарований» мало бути розширене.

Як наслідок, уже у 20-ті роки ХХ ст. психологи здійснили спробу класифікувати людей за певними галузями обдарованості – технічною, комерційною, науково-академічною, художньою, соціальною, а у 30-ті роки серед психологів і педагогів поширилася думка про неможливість виявлення обдарованих дітей тільки за тестами інтелекту. Обґрунтовуючи свою позицію, фахівці відзначали, що передумовами творчих досягнень є нестандартний підхід, оригінальність бачення проблем, гнучкість мислення, творча уява тощо; тести ж, спрямовані на вимірювання інтелекту, не містять у собі завдань для визначення рівня розвитку креативності. І обдарованість почали розуміти як здатність людини до видатних досягнень у будь-якій соціально значущій сфері діяльності. У 1972 р. в офіційній доповіді Конгресу Департамент освіти США запропонував уточнене визначення терміна «обдарована дитина» (американські фахівці користуються ним і сьогодні): обдаровані діти – це діти, виявлені професійно підготовленими фахівцями як суб'єкти, які мають потенціал до високих досягнень завдяки видатним здібностям: 1) конкретним академічним здібностям; 2) творчому або продуктивному мисленню; 3) здібностям лідера; 4) художнім здібностям або здібностям у прикладних мистецтвах; 5) психомоторним здібностям [4].

Під здібностями обдарованої дитини, природну основу розвитку яких складають задатки (природжені анатомо-фізіологічні особливості нервової системи, мозку), розуміють її індивідуально-психологічні особливості, які є умовою успішного виконання будь-якої діяльності. Здібності поділяють на загальні, спеціальні та професійні. *Загальні здібності* – це система інтелектуальних властивостей індивіда, яка забезпечує відносну легкість і продуктивність в опануванні знаннями й у науковій діяльності; *спеціальні здібності* – психологічні особливості індивіда, які обумовлюють можливості успішного виконання певного виду діяльності; *професійні здібності* – це сукупність (структура) відносно стійких індивідуально-психологічних якостей особистості, яка на основі компенсації одних властивостей особистості іншими визначає успішність оволодіння певною професією, її прикладання й удосконалення.

Отже, у феноменологічній теорії здібностей поняття «обдарованість» застосовується досить широко: якщо дитина (чи підліток) виявляє надзвичайні успіхи у навчанні або у заняттях певної спрямованості та значно випереджає своїх однолітків, її називають обдарованою. Таке розуміння більш характерне для американської психології та педагогіки. Нині воно набуває поширення й у нас. При цьому у феноменологічній теорії обдарованості відокремлюють два види обдарованості – загальну та спеціальну. Загальна обдарованість – це

розумовий потенціал або інтелект, цілісна індивідуальна характеристика пізнавальних здібностей людини, спеціальна обдарованість – якісне сполучення здібностей, які забезпечують успішність виконання конкретної діяльності [5, с. 247].

В онтологічному підході *обдарованість* розглядається як характеристика продуктивності функціональної системи діяльності, як її інтегративна властивість, отже, як специфічне новоутворення, яке формується у процесі освоєння дитиною конкретних видів діяльності, як системне сполучення мотивів, професійно важливих якостей, здібностей людини, від яких залежить її успішність [8, с. 51].

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – це недавно виділений історичний період у житті дитини [3]. Цей вік «з'явився» у зв'язку з уведенням системи загальної й обов'язкової неповної, а потім і повної середньої освіти. Психологічні особливості молодшого шкільного віку як початкового ланцюга шкільного дитинства неможливо вважати кінцевими та незмінними. Цей вік є особливим періодом у житті дитини, коли відбувається перебудова всієї системи її відносин із дійсністю. У дошкільника є дві сфери соціальних відносин: «дитина – дорослий» і «дитина – діти». У школі виникає нова структура цих відносин. Система «дитина – дорослий» диференціюється у дві підсистеми: «дитина – вчитель» і «дитина – батьки». Підсистема «дитина – вчитель» починає визначати ставлення дитини до батьків і дитини до дітей.

Уперше відносини «дитина – вчитель» стають відносинами «дитина – суспільство». Учитель втілює вимоги суспільства, у школі існує система однакових еталонів, однакових заходів для оцінки без урахування індивідуальних особливостей.

Ситуація «дитина – вчитель» пронизує усе життя дитини. Якщо у школі добре, то і вдома добре, із дітьми також добре. Дитина починає відчувати, що її життя змінилося: на неї покладено зобов'язання не лише щоденно відвідувати школу, а й підкорятися вимогам навчальної діяльності. Родина починає по-новому контролювати дитину через необхідність навчатися у школі, виконувати домашні завдання, чітко дотримуватися режиму дня.

Нова соціальна ситуація робить умови життя дитини більш жорсткими і є для неї стресогенними [7]. В обдарованої дитини підвищується психічна напруга. Це впливає не лише на фізичний стан, а й на поведінку дитини.

Успіхи дитини у засвоєнні норм життя в нових умовах формують у неї потребу у визнанні. Адаптація до умов життя та ставлення до дитини з боку родини визначають стан і розвиток почуття особистості. Змінюється статус дитини як у суспільстві, так і у родині: вона – учень, відповідальна людина.

Навчальна діяльність не дається дитині у готовому вигляді, – вона має бути сформованою. Головне завдання початкової школи – навчити дитину вчитися. Предметом змін у навчальній діяльності вперше стає сама дитина, сам суб'єкт, який здійснює цю діяльність. Уперше суб'єкт сам для себе виступає самозмінним. Оцінювання власних змін є власним і виступає предметом навчальної діяльності. Саме тому навчальна діяльність починається з того, що дитину оцінюють. Оцінка – це певна форма оцінювання. Через оцінку відбувається виділення себе як предмета змін у навчальній діяльності.

Структура навчальної діяльності включає у себе такі постулати: 1) мотивація навчання – система спонукань, яка примушує дитину вчитися, надає смисл навчальній діяльності; 2) навчальне завдання – це те, що учень має засвоїти; 3) навчальна дія – це зміни навчального матеріалу, необхідні для його засвоєння учнем, це те, що він має зробити для пошуку властивостей предмета навчання; 4) дія контролю є вказівкою на те, чи правильно учень здійснює дію, яка відповідає образу; 5) дія оцінки – визначення того, чи досяг учень результату [9].

Навчальна діяльність здійснюється у формі спільної діяльності вчителя й учня; це процес передавання від учителя до учня окремих її ланок. На початкових етапах засвоєння дії дитині необхідна допомога дорослого, але у процесі засвоєння дії частину її дитина починає виконувати самостійно. Такі компоненти дії, як функція контролю й оцінки,

залишаються за дорослим і не передаються дитині. Щоб засвоїти ці дії, дитина повинна стати на позицію дорослого. А це є можливим лише за умов кооперації з іншою дитиною. Кооперація з однолітками та координація точок зору – основа походження інтелектуальних структур дитини.

Навчальна діяльність вимагає від дитини нових досягнень у розвитку мовлення, уваги, пам'яті, уяви та мислення; створює нові умови для особистісного розвитку дитини.

Мотиваційна сфера вважається ядром особистості [1]. Виділяють внутрішні та зовнішні мотиви навчальної діяльності. Внутрішні мотиви: 1) пізнавальні – мотиви, пов'язані з навчальною діяльністю: прагнення отримувати знання; прагнення оволодіти способами самостійного набуття знань; 2) соціальні – мотиви, пов'язані з факторами, які впливають на мотиви навчання, але не пов'язані з навчальною діяльністю: прагнення бути грамотною людиною, бути корисним суспільству; отримати схвалення старших, товаришів, досягти успіху, престижу; опанувати способами взаємодії з оточуючими людьми, однокласниками. Мотивація досягнення стає домінуючою. Зовнішні мотиви: навчатися за гарні оцінки, матеріальні винагороди. Внутрішні мотиви навчальної діяльності сприяють більш швидкому її формуванню.

Розвиток навчальної мотивації залежить від оцінки. Оцінка успішності на початку шкільного навчання є оцінкою особистості у цілому і визначає соціальний статус. У дітей із гарною успішністю складається підвищена самооцінка. У невстигаючих учнів систематичні невдачі та низькі оцінки знижують їх упевненість у собі, у своїх можливостях.

У дітей у цьому віці формується почуття компетентності, почуття власної гідності [7]. Розвиток моральних почуттів дитини в результаті «переселення у середину» нормативних знань і тих моральних почуттів, які виникають у дитини під впливом оцінки з боку дорослого. Під впливом умов навчальної діяльності та позиції учня розвивається почуття відповідальності, дитина оцінює свої окремі вчинки та поведінку, але головними у поведінці стають суспільні мотиви. Коли потреба відповідати позитивному еталону поведінки набуває особистісного смислу, у дитини з'являється відповідальність як риса особистості.

Особливістю здорової психіки дитини є пізнавальна активність. Допитливість дитини постійно спрямована на пізнання оточуючого світу та побудову власної його картини. Дитина, граючись, експериментуючи, намагається встановити зв'язки залежності, причини та наслідку.

Дитина прагне до знань, а саме засвоєння знань відбувається через численні «навіщо?», «як?», «чому?». Вона вимушена оперувати знаннями, уявляти ситуації, шукати можливий шлях для відповіді на запитання, розв'язувати деякі навчальні задачі. Таке мислення, в якому розв'язання задачі відбувається в результаті внутрішніх дій з образами, називається наочно-образним. Образне мислення – це основний вид мислення у молодшому шкільному віці.

Мислення дитини на початку навчання у школі відрізняється егоцентризмом через брак знань, необхідних для правильної орієнтації у певних проблемних ситуаціях. Так, дитина не має у своєму особистому досвіді знань про такі поняття, як довжина, об'єм, вага та ін. Систематичне навчання у школі забезпечує поступове засвоєння дитиною наукової картини світу, орієнтування на вироблені суспільством критерії.

На завершення молодшого шкільного віку з'являються індивідуальні розбіжності: серед дітей виділяються «теоретики», які легко розв'язують навчальні задачі у словесному плані, «практики», які потребують опори на наочність і практичні дії, та «художники» з яскравим образним мисленням. У більшості дітей спостерігається відносна рівновага між різними видами мислення. У шкільному віці формується новий тип мислення – теоретичний [2]. Важливою умовою для формування теоретичного мислення є використання наукових понять. Теоретичне мислення дозволяє учневі розв'язувати задачі, орієнтуючись не на зовнішні наочні ознаки та зв'язки об'єктів, а на внутрішні, суттєві властивості та відносини. Розвиток теоретичного мислення залежить від типу навчання.

У молодшому шкільному віці певні зміни відбуваються у сфері пам'яті. Пам'ять набуває яскраво вираженого довільного характеру. Зміни пов'язані насамперед з усвідомленням дитиною особливої мнемонічної задачі, яку вона відокремлює від будь-якої іншої. Інтенсивно формуються прийоми запам'ятовування. Від найбільш примітивних прийомів, таких, як повторювання, уважне тривале розглядання матеріалу, дитина переходить до групування, осмислення зв'язків між різними частинами навчального матеріалу.

У сфері сприйняття відбувається перехід від мимовільного сприйняття дитини-дошкільника до цілеспрямованого мимовільного спостереження за об'єктом, який підпорядковується певній задачі. При сприйнятті нового об'єкта дитина має деякі труднощі, які часто недооцінюються, особливо молодими вчителями. Для того щоб навчити дітей розглядати об'єкт, керувати сприйняттям, необхідно створити у них попередню уяву, певний пошуковий образ. Дитина має побачити те, що потрібно, а для цього замало наочного матеріалу, – необхідно, користуючись указкою, вести погляд дитини за собою, необхідно навчити її бачити. У молодшому шкільному віці діти вчать розглядати об'єкти, без цього інтелектуальні зміни неможливі. У цей період у дітей формується здатність зосереджувати увагу на менш цікавих речах.

На момент вступу до школи словниковий запас дитини збільшується настільки, що вона може вільно спілкуватися з іншою людиною з будь-якого приводу. У молодших школярів з'являється орієнтир на систему рідної мови: звукову, граматичну.

Особливе значення для розвитку мовлення дитини має оволодіння писемним мовленням. Цей вид мовлення має специфіку: вимагає більшого контролю, ніж усне. Усне мовлення можна корегувати, доповнювати.

Розвиток письма – це процес встановлення навичок, пов'язаних із читанням, писанням, тобто встановлення асоціації між буквою та звуком під час писання та читання: у цьому, власне, і полягає процес розвитку. Писемне мовлення вимагає мимовільної побудови та постійного контролю. Процес переведення внутрішнього мовлення у писемне складний, тому що внутрішнє мовлення є мовленням для себе, писемне – призначене для іншого, хто має зрозуміти написане.

Процес оволодіння писемним мовленням пов'язаний з новоутвореннями у молодшого школяра: мимовільністю психічних процесів, умінням працювати із символами та знаками, засвоєнням понять, виникненням внутрішнього мовлення та внутрішнього плану дій.

Отже, у молодшому шкільному віці відбувається інтенсивний інтелектуальний розвиток. Інтелект опосередковує розвиток усіх інших функцій, інтелектуалізуються й усвідомлюються усі аспекти психічного розвитку. Виникає мимовільне та цілеспрямоване запам'ятовування, можливість мимовільного відтворення. Діти самі починають використовувати засоби для запам'ятовування. Розвиток пам'яті прямо залежить від розвитку інтелекту.

Отже, мимовільність та усвідомленість усіх психічних процесів, їх інтелектуалізація та внутрішнє опосередкування завдяки засвоєнню системи наукових понять, а також усвідомлення власних змін у навчальній діяльності – ось головні психологічні новоутворення у молодшому шкільному віці, які свідчать про перехід дитини до наступного вікового періоду, який завершує дитинство.

Розглянемо особливості розвитку інтелектуально обдарованих дітей молодшого шкільного віку. Кожна обдарована дитина є неповторною, але попри індивідуальну своєрідність реальних проявів дитячої обдарованості існує чимало рис, характерних для більшості обдарованих дітей.

У розвитку пізнавальної сфери школярів домінують допитливість – цікавість – пізнавальна потреба [6]. Цими поняттями позначаються сходинки, які ведуть до вершин пізнання. На першу сходинку піднімаються усі діти. Допитливість, жага новизни є характерними для кожної здорової дитини. Потреба у розумових враженнях поступово

може трансформуватися у цікавість, яку можна розглядати як другий рівень розвитку пізнавальної потреби. Становлення цікавості можливе лише завдяки емоціям. Емоції, як відомо, є індикатором наявності потреб і ступеня їх задоволення. Прояви цікавості тісно пов'язані з дією центра позитивних емоцій, а розумово обдаровані діти отримують задоволення від розумового напруження. Але поряд з емоціями є ще така форма психічного відтворення, як воля. Воля найбільш чітко знаходить ту потребу, яка стійко домінує у структурі мотиваційно-необхіднісної сфери особистості.

У вихованні обдарованої дитини дуже важливо, щоб допитливість вчасно переросла у любов до знань – цікавість, а цікавість – у стійке психічне утворення, яким є пізнавальна потреба. Обдарованим дітям властиве прагнення до пізнання, до дослідження навколишнього світу.

Надчутливість до проблем. Здатність бачити проблему там, де інші не бачать жодних труднощів, є однією з найважливіших якостей, яка відрізняє справжнього творця від пересічної людини. Ця якість є необхідною у будь-якій творчій діяльності і характеризує самостійно мислячу людину, здатну бачити проблеми.

Схильність до розв'язання завдань дивергентного типу. Під завданнями дивергентного типу розуміють найрізноманітніші за предметною спрямованістю проблемні, творчі завдання. Головна особливість цих завдань полягає у тому, що вони мають кілька правильних відповідей. Але при традиційному навчанні завдання дивергентного типу зустрічаються дуже рідко. Усі завдання, які використовуються у традиційному навчанні, є конвергентними.

Обдаровані діти відрізняються від своїх однолітків підвищеним інтересом до дивергентних завдань, надаючи їм перевагу порівняно із завданнями конвергентного типу. Ці завдання стимулюють активність дитини.

Народження ідей за допомогою дивергентного мислення характеризує інші особливості, які позначаються поняттями «оригінальність» і «гнучкість» мислення. Оригінальність мислення – це здатність висувати нові, раптові ідеї, які відрізняються від загальноприйнятих, банальних. Оригінальність знаходить свій прояв у мисленні та поведінці дитини, у спілкуванні з однолітками та дорослими, у всіх видах її діяльності, яскраво виражена у характері та тематиці самостійних малюнків, складанні історій, конструюванні й інших видах діяльності. Гнучкість мислення полягає у здатності швидко та легко знаходити нові стратегії вирішення проблеми, встановлювати асоціативні зв'язки та переходити від явищ одного класу до інших, часто далеких за змістом, у вмінні знаходити альтернативні стратегії розв'язання проблеми, або оперативно змінювати напрям пошуку.

Продуктивність мислення. Цю якість інколи називають «швидкістю мислення» і розглядають як здатність до генерування великої кількості ідей. Чим більше ідей, тим більше можливості для вибору найбільш раціональної.

Велика кількість ідей є характерною для обдарованої дитини як реакція на проблемну ситуацію. Поєднання первинних ідей і понять має бути змістовно виправданим, а відбувається це лише у випадку відображення об'єктивних явищ і відносин, які стоять за даним поняттям. При цьому ідеї, які виникають, можуть бути, на перший погляд, нереальними, але при глибокому аналізі саме вони є базовими для нових підходів. Продуктивність мислення виявляється і може бути оцінена за кількістю продуктів розумової діяльності.

Легкість асоціювання виражається у вмінні знаходити аналоги там, де традиційно їх немає, у здатності побачити, знайти шлях до розв'язання проблеми, використовуючи різну інформацію. Можливо, це відбувається за наявності вміння бачити зв'язок між різними явищами, подіями, концептуальними моделями, далекими за змістом. Обдарована дитина здатна продуктивніше, ніж її «нормальні» однолітки, сприймати подібні зв'язки, які можуть бути нетрадиційними і незвичними, що, як відомо, складає основу творчості.

Здатність до прогнозування. Обдаровані діти здатні уявляти результат вирішення проблеми до того, як вона буде реально вирішена. Ця якість знаходить свій прояв не лише при розв'язанні навчальних задач, а й поширюється на будь-які різні прояви реального життя: від прогнозування наслідків, не віддалених у часі, відносно елементарних подій до можливості прогнозу розвитку соціальних явищ.

Словниковий запас. Великий словниковий запас – це результат розвитку розумових здібностей дитини. Він знаходить свій прояв не лише у великій кількості використовуваних у мовленні слів, а й у вмінні «будувати» складні синтаксичні конструкції, утворювати нові слова для позначення нових, уведених дитиною понять або уявлюваних подій.

Висока концентрація уваги виявляється, по-перше, у високому ступені заглиблення у проблему; по-друге, у можливості успішного налаштування, навіть при наявності перешкод, на сприйняття інформації, яка стосується обраної мети. Учні з цією якістю схильні до виконання складних і порівняно тривалих завдань, а також мають «низький поріг відключення»: швидко втомлюються, не здатні тривалий час займатися однією і тією ж справою.

Відмінна пам'ять. Здатність дитини запам'ятовувати факти, події, абстрактні символи, різні знаки – це найважливіший індикатор обдарованості. Переваги обдарованих дітей у творчій діяльності забезпечуються не стільки великим обсягом інформації, яка зберігається у пам'яті, скільки високою ефективністю дії операційних механізмів мнемонічних здібностей. До них належать класифікація, структурування, систематизація і т. ін. Синтез мнемонічних здібностей з якостями, зазначеними вище, породжує прагнення учня до класифікації інформації, досвіду, ідей. На практиці це знаходить свій вираз у схильності до колекціонування.

Здатність оцінювання – це похідне критичне мислення. Воно знаходить свій прояв у можливості оцінки продуктів власної діяльності, а також у розумінні як власних думок і вчинків, так і дій, думок і вчинків інших людей.

Інтереси та схильності обдарованих дітей. Стійкість інтересів виявляється у наполегливості в досягненні мети, у високій відданості справі, що є одним із найважливіших індикаторів обдарованості. Широта інтересів виявляється у прагненні займатися найрізноманітнішими видами діяльності, у прагненні спробувати свої сили у різних сферах. Нерідко це призводить до розпилення сил, їх нераціонального витрачання. Широта інтересів – це й основа різноманітного досвіду, який є початковим матеріалом для комбінаторики, асоціювання й інших операцій. Знання, одержані обдарованою дитиною дослідницьким шляхом, у процесі власної дослідницької практики, яка будується, у свою чергу, на інтересах до предмета дослідження, – це один із найважливіших факторів, які характеризують обдарованість. Багато дітей під впливом дорослих обмежують коло своїх інтересів і досягають великих успіхів в одному напрямі. Цю категорію дітей називають уже не обдарованими, а талановитими дітьми.

Самоактуалізація. Дитина намагається реалізувати свої особистісні можливості, розкрити свій внутрішній потенціал.

Перфекціонізм – це здатність доводити результати своєї діяльності до відповідності високим вимогам, еталонам (моральним, естетичним, інтелектуальним). Ця якість пов'язана із здатністю оцінювання – прагненням дитини до досконалості. Виявляється у найрізноманітніших видах діяльності, виражається у наполегливому прагненні і робити, і переробляти до такого стану, який би відповідав найвищим особистісним стандартам.

Соціальна автономність – це прагнення протистояти думці більшості. Знаходить свій прояв у готовності відстоювати власну точку зору, у прагненні діяти нетрадиційно, оригінально. Навчальні заняття у традиційному режимі нерідко здаються обдарованим дітям досить простими й одноманітними, отже, нудними та нецікавими. Цим пояснюються приховані або очевидні конфлікти зі школою, вчителями.

Егоцентризм. Обдаровані діти не розуміють, що оточуючі відрізняються від них думками, бажаннями, вчинками. Існує три типи егоцентризму: пізнавальний, моральний, комунікативний.

Пізнавальний егоцентризм виявляється у пізнавальній сфері. Обдаровані діти не здатні усвідомити, що просте та зрозуміле для них може бути незрозумілим для оточуючих. Цей вид егоцентризму характеризується стійкістю і зберігається надовго.

Обдарованій дитині властивий більш високий рівень розумового розвитку, здатність керувати зв'язками причини та наслідку, глибше та тонше сприймати те, що відбувається, – це створює гарну базу для розуміння мотивів поведінки інших людей, тому моральний егоцентризм властивий обдарованій дитині меншою мірою, ніж звичайним дітям, і долається більш легко.

Комунікативний егоцентризм виявляється тоді, коли той, хто говорить, не намагається поставити себе на місце слухача. Обдарованим дітям він притаманний меншою мірою, ніж звичайним їх одноліткам.

Лідерство у дитячих іграх і спільних справах дає дітям перший досвід прийняття рішень. Основна причина здатності обдарованої дитини керувати однолітками – це її інтелектуальна зверхність над ними, гнучкість і швидкість мислення. Обдарована дитина краще, ніж інші, уявляє найбільш ефективний характер ігрових дій, прогнозує можливі помилки та невідповідності ігрової поведінки учасників і, намагаючись попередити їх, бере на себе відповідальність – роль лідера. Частина обдарованих дітей припиняє цікавитися колективними іграми, надаючи перевагу індивідуальним іграм і заняттям. Основні причини такого рішення криються у попередньому негативному досвіді спілкування з однолітками у колективних іграх, в особливостях темпераменту обдарованої дитини, наслідком яких є відсутність прагнення зміцнити лідерські позиції, а інтерес до певної діяльності, виражений у захопленні поглибленою інтелектуальною роботою, пояснюється самодостатністю.

Конкурентність – важливий фактор розвитку особистості, зміцнення, загартування характеру. Досвід перемог і поразок, який набувається під час різних змагань дітей, є важливим для подальшого життя. Через змагання дитина формує власне уявлення про свої можливості, самоутверджується, стає впевненою у власних силах, учиться ризикувати. Але змагання має свої недоліки. Природне бажання обдарованої дитини перемагати над своїми необдарованими однолітками приносить більше шкоди, ніж користі. Почуття зверхності, яке незабаром формується, ніяк не можна віднести до позитивних, і згодом воно починає деформувати подальший особистісний розвиток. Конкуренція з більш обдарованими дітьми або дорослими, з дотриманням певних педагогічних умов, дає гарні результати. Конкурентність виявляється у схильності або небажанні брати участь у діяльності, яка передбачає конкурентні форми взаємодії.

Особливості емоційного розвитку. Підвищена вразливість – це джерело надчутливості. Здатність розуміти зв'язки причини та наслідку, яка поєднується з випередженням (кількісним та якісним) сприйняття оточуючих явищ і подій, породжує більш глибоке та тонке їх розуміння. Обдаровані діти не лише більше бачать, тонше відчують, – вони здатні стежити одночасно за кількома явищами, помічаючи їх подібність і відмінність. Здатність помічати те, що залишилося не поміченим іншими, призводить до того, що обдаровані діти усе приймають на власний рахунок. Тому зовні нейтральні зауваження, репліки, дії можуть сильно вплинути на обдаровану дитину, а для її звичайних однолітків це буде байдужим.

Гумор. Без здатності побачити безглуздість, смішне у найрізноманітніших ситуаціях неможливо уявити творчу людину.

У обдарованої дитини молодшого шкільного віку постійно виникають проблеми, які відчуває і сама дитина, і оточуючі її дорослі.

1. Неприязнь до школи. Таке ставлення часто виникає через те, що шкільна програма є нудною, нецікавою. Порушення у поведінці обдарованих дітей можуть з'являтися тому, що навчальний план не відповідає їх здібностям.

2. Ігрові інтереси. Обдарованим дітям подобаються складні ігри і нецікавими є ті, якими захоплюються їх однолітки посередніх здібностей, тому обдарована дитина опиняється в ізоляції.

3. Конформізм. Обдаровані діти, відкидаючи стандартні вимоги, не схильні до конформізму, особливо якщо ці стандарти суперечать їх інтересам або здаються безглуздими

4. Занурення у філософські проблеми. Для обдарованої дитини замислювання над такими явищами, як смерть, потойбічне життя, релігійні вірування та філософські проблеми, є більшою мірою характерні, ніж для звичайної дитини.

5. Невідповідність між фізичним, інтелектуальним і соціальним розвитком. Обдаровані діти часто надають перевагу спілкуванню з дітьми старшими за віком. Через це їм важко ставати лідерами, оскільки вони поступаються старшим за себе дітям фізичним розвитком.

6. Прагнення до досконалості. Для обдарованої дитини характерною є внутрішня потреба досконалості. Така дитина не заспокоїться, поки не досягне найвищого рівня. Ця властивість виявляється досить рано.

7. Відчуття незадоволеності. Таке ставлення обдарованої дитини до самої себе пов'язане з прагненням досягти досконалості у будь-якій справі. Вона дуже критично ставиться до власних досягнень, часто є незадоволеною, що і формує відчуття власної неадекватності та низьку самооцінку.

8. Нереалістичні цілі. Обдаровані діти часто ставлять перед собою завищені цілі. Не маючи можливості їх досягти, вони починають нервувати. З іншого ж боку, прагнення до досконалості і є тією силою, яка призводить до високих досягнень.

9. Надчутливість. Оскільки обдаровані діти є більш піддатливими сенсорним стимулам і краще розуміють відношення та зв'язки, вони схильні до критичного ставлення до себе і до оточуючих. Обдарована дитина є більше вразливою і часто сприймає слова або невербальні вирази як прояв неприйняття себе оточуючими. Тому така дитина нерідко вважається гіперактивною, оскільки постійно реагує на різні подразники та стимули.

10. Потреба в увазі дорослих. Завдяки природній цікавості, прагненню до пізнання обдаровані діти користуються великою повагою вчителів, батьків та інших дорослих. Це викликає непорозуміння у стосунках з іншими дітьми, яких дратує така увага дорослих.

11. Нетерпимість. Обдаровані діти нерідко є не толерантними до дітей, менше інтелектуально розвинених. Вони також можуть відштовхувати оточуючих зауваженнями, які виражають презирство та нетерпіння.

Обдаровані діти являють собою особливу категорію учнів: їх розвиток не може ефективно здійснюватися у межах традиційної системи навчання. Освітній процес у школі має сприяти розвитку та самореалізації інтелектуально обдарованих учнів: 1) створювати умови для соціалізації дитини як суб'єкта інформаційного простору та власної життєтворчості; 2) готувати дитину до плавного, цивілізованого входження у широкий світ культури та виховання у неї навичок засвоєння сукупного духовного досвіду людства; 3) надавати дитині допомогу у розвитку власного творчого потенціалу відповідно до її здібностей, нахилів і психофізіологічних особливостей; 4) забезпечувати психолого-педагогічну підтримку, соціальний захист та охорону дитинства, життя та здоров'я дитини, її права у суспільстві, виховувати у дитини гармонійні форми стосунків із природою та суспільством.

Висновки. Отже, інтелектуально обдаровані учні початкової школи мають, з одного боку, особливості, характерні для даної вікової групи, з іншого – риси, характерні для обдарованої особистості. До вікових особливостей слід віднести такі новоутворення у молодшому шкільному віці, як становлення навчальної діяльності, інтелектуалізація усіх аспектів психічного розвитку, усвідомлення власних змін у навчальній діяльності. Найбільш важливі риси обдарованого учня початкової школи: високий рівень розвитку інтелектуальних і творчих здібностей, висока мотивація до навчання, підвищена пізнавальна активність.

До подальших напрямів дослідження слід віднести аналіз основних теоретичних моделей навчання обдарованих дітей.

Література:

1. Биржева М.А. Организационно-педагогические условия орбучения и развития интеллектуально одаренных детей в начальной школе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. / Биржева Мариет Альджариевна. – М., 2007. – 166 с.
2. Давыдов В.В. Проблемы развивающего обучения: опыт теоретического и экспериментального психологического исследования: [монография] / В.В. Давыдов. – М.: Педагогика, 1986. – 240 с.
3. Долгополова Л.М. Об активизации мыслительной деятельности учащихся младших классов в процессе обучения музыке / Л.М. Долгополова // Сб. трудов докт., аспирант., соискат. – Майкоп, 2001. – С. 216 – 218.
4. Одаренные дети: [монография] / под общ. ред. Г.В. Бурменской, В.М. Слущкого. – М., 1991. – 376 с.
5. Психология: [словарь / под общ. ред. А.В.Петровского, М.Г. Ярошевского]. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
6. Сергеева Н.И. Обучение одаренных детей в школах Великобритании / Н.И. Сергеева // Сов. педагогика. – 1990. – № 6. – С. 137–144.
7. Стернберг Р. Модель структуры интеллекта Гилфорда: структура без фундамента / Р. Стернберг, Е. Григоренко // Основные современные концепции творчества и одаренности: [монография]. – М., 1997. – С.110–126.
8. Щадриков В.Д. Введение в психологическую теорию профессионального обучения: [учебное пособие / В.Д. Щадриков]. – Ярославль, 1981. – 72 с. (Ярослав. гос. ун-т)
9. Энциклопедия психологических тестов для детей. – М., 1998. – 256 с.

В статье охарактеризована сущность проблемы одаренности. Проанализированы возрастные особенности младших школьников и специфические черты одаренных детей младших классов. Раскрыты причины возникновения трудностей в работе с одаренными детьми и предложены основные рекомендации по преодолению этих трудностей.

The essence of the problem of natural gifts has been characterized in the article. The primary school children's age peculiarities and the gifted primary school children's specific features have been analysed profoundly. The reasons for the occurrence of difficulties in the process of work with the gifted children have been exposed, and the main recommendations as to overcoming them have been proposed.

371.13:504 (008)

Микитенко Н. О.

ТЕХНОЛОГІЯ ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО-ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ПРИРОДНИЧИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У статті визначено мету і основні принципи застосування технології іншомовного професійно-орієнтованого навчання у підготовці майбутніх фахівців природничих спеціальностей. З'ясовано основні етапи реалізації технології. Виявлено специфічні ознаки навчального середовища, створеного за допомогою цієї технології. Обґрунтовано роль самостійної роботи студентів у процесі реалізації засад технології.

Постановка проблеми. Завершуючи навчання у вищій школі, студент повинен володіти сукупністю якостей, знань, умінь та навичок, окреслених у освітньо-кваліфікаційній характеристиці Державного стандарту підготовки фахівця відповідної спеціальності. Ці знання, уміння, навички і якості формують компетенції та